

НОМО ЛИВЕР: СБОРНИК ПАМЯТИ Л.Г. ФРИЗМАНА. Ред.-сост. П.С. Глушаков, Д.С. Бурого, Киев: Издательский Дом Дмитрия Бурого 2020, сс. 472.

Tom poświęcony jest pamięci profesora Leonida Frizmana (1935-2018) – filologa, wychowawcy pokoleń historyków literatury rosyjskiej. Okazała i pięknie edytorsko przygotowana książka zawiera szkice, artykuły przyjaciół i uczniów uczonego z Ukrainy, Estonii, Łotwy, Szwajcarii, Niemiec, Belgii, Rosji, Izraela i Stanów Zjednoczonych. Tematyka zbioru jest szeroka, nawiązuje do prac Frizmana i jego sześćdziesięcioletniej spuścizny naukowej. W części pierwszej zamieszczono wspomnienia o charkowskim uczonym.

Ihor Kozlyk (Iwano-Frankiwnsk) swoje wspomnienia z 28-letnich kontaktów z uczonym dokumentuje fragmentami korespondencji z nim. Przybliża doktorską pracę uczonego o liryce Eugeniusza Boratyńskiego, o elegii rosyjskiej od Sumarokowa do Niekrasowa – podstawie jego przewodu habilitacyjnego. Ekscerpty zaś listów badaczy ujawniają przyjacielskie kontakty, wymianę myśli o studiowanych problemach, ulubionych książkach. Siemion Abramowicz (Czerniowce) omawia w swoim szkicu walkę Frizmana z władzą, wysoko ceni jego pracowitość, „wydajność” naukową i eksponuje jego rozprawę: *В кругах литературоведов: мемуарные очерки*, 2-е изд., испр. и доп. М.; СПб., Нестор – История 2017, с. 279, traktującą o kontaktach z literaturoznawstwem wschodniosłowiańskim. Ihor Łosijewski, badacz z Charkowa, w swoim szkicu wspomnieniowym ewokuje kontakty z Frizmanem z lat 70., eksponuje jego działalność edytorską, rozległość zainteresowań naukowych (Rylejew, Błok, Briusow, Achmatowa, bardowie rosyjscy (Galicz, Okudźawa, Wysocki, Kim), szerokie kontakty naukowe krajowe i międzynarodowe. Przywołuje jego prace ukrajoznawcze (Kwitka-Osnowianenko, Franko), szczególnie rozprawę: *Иван Франко: взгляд на литературу*, Киев: Издательский дом Д. Бурого 2017, ceniąc jej nowatorstwo na polu zgłębiania dorobku literacko-krytycznego Franki. A wnikając w osobowość badacza i koleje życia i losu uczonego daje prawdziwy i emocjonalny obraz Frizmana-człowieka i literaturoznawcy. Konstanty Bondar (Tel Awiw) medytuje nad inskrypcjami Frizmana na swoich książkach подарowanych rodzinie badacza. W ten sposób prezentowane są kolejne publikacje Frizmana poświęcone Boratyńskiemu, elegii rosyjskiej, seminarium puszkowskiemu, cyklowi Salomona w opowieściach staroruskich, „Europejczykowi” Kiriejewskiego, wybranym listom znanych literaturoznawców do niego, Rylejewowi, Cziczibabinowi, Kimowi, problematyce żydowskiej w literaturze rosyjskiej i France. Taka konwencja opowiadania odpowiada memuarystycznemu charakterowi inicjalnej części zbioru.

Borys Jegorow (Sankt Petersburg) koncentruje się w swoim wspomnieniu na udziale Frizmana w życiu literacko-naukowym Charkowa w marcu 2004. Autor docenia ogromny dorobek uczonego (45 książek, 550 artykułów naukowych, promotor ponad 60. doktoratów i habilitacji), odnotowuje krytykę badacza przez Mojsieja Zeldowicza i Jurija Łotmana. Jegorow zamieszcza dziennik swojego pobytu na wykładach w Charkowie, poznajemy żywych ludzi, ich problemy i prace. Lilia Karaś-Cziczibabina (Charków) nasycza swoje wspomnienia o kontaktach z Frizmanem wdzięczną pamięcią za prace uczonego nad twórczością poetycką Borysa Cziczibabina (1923-1994). Prześledził on jego drogę życiową, spuściznę poetycką i epistolarną oraz przybliżył dorobek interesującego twórcy. Maria Kshondzer z Lubeki wspomina osobiste kontakty z Frizmanem, zwraca uwagę na wieloplanowość jego zainteresowań naukowych („od badań twórczości Puszkina i Boratyńskiego do Galicza”). Dostrzega we Frizmanie wielkiego nauczyciela badaczy-literaturoznawców. Pisała te słowa jeszcze w 2010 r. na jubileusz uczonego. Moskiewska badaczka Jelena Tacho-Godi przybliżyła swoje spotkania z uczonym i przytacza szereg listów. Ogromna wieloletnia korespondencja pozwala wnikać w szczegółowe plany, przedsięwzięcia badawcze i konferencyjne znanego literaturoznawcy.

Drugim, ważnym elementem strukturalnym zbioru są *Исследования и материалы* grupujące artykuły naukowe uczniów i przyjaciół Profesora. Inicjuje rozdział artykuł Marka Altschullera z Pittsburga poświęcony paralelom słowno-problemowym wiersza Tiutczewa *Цицерон* i Mikołaja Głazkowa *Стихи написанные под столом*. Analiza ujawnia zbieżności kontekstowe i historyczne, językowo-obrazowe i sytuacyjne utworów, ale pokazuje też polemikę Głazkowa z twórcą rosyjskiej poezji filozoficznej. Interesujący artykuł Julii Anochiny z Moskwy zawiera interpretację motywu pustki w elegii Boratyńskiego *Я посетил тебя, пленительная сень...* Poprzez analizę środków leksykalnych tekstu, autorka dokumentuje problemy filozoficzne, które będą aktualne w literaturze wieku srebrnego: wypełnienia bytu ziemskiego i pozaziemskiego, niemożliwości podporządkowania człowiekowi chaosu świata przyrody. K.W. Bondar prezentuje swoje ustalenia związane z *Bajkami dziadka Irineja* (*Сказки дедушки Иринея*) Włodzimierza Odojewskiego. Tematem choroby w utworach radzieckiego socrealizmu zajmuje się w obszernym artykule Leonid Heller z Lozanny, a Maria Gelfond (Niżny Nowogród) bada genologicznie wersyfikacyjne aspekty wiersza *Пуроксаф* Boratyńskiego. Paweł Głuszakow (Ryga) w eseistycznym szkicu *Z uwag o Puszkynie* pisze o motywie niebezpiecznego daru w wierszach 1828 roku, o niescenicznosci *Borysa Godunowa*, daje wzmianki o małych tragediach wieszczca, o Puszkinińskim motcie *Biesów* Dostojewskiego, o przywołaniach tekstowych u Błoka i Jesienina. Odnotowane podobieństwa motywów wskazują na rozległość horyzontów poznawczych badacza. Wiktor Jesipow (Moskwa) zamieszcza artykuł o sporze Puszkina z Bułharynem, wyrażonym w opozycji cara i Benckendorffa w twórczości wieszczca. Autor śledzi wypowiedzi redaktora „Północnej Pszczoły” w związku z ukazaniem się siódmego rozdziału arcyepoematu Puszkina, reakcję Mikołaja I i szefa III Oddziału, zapożyczenia zruszczonego Polaka w swoim *Dymitrze Samozwańcu*. Te epizody z walki literackiej Puszkina z Bułharynem powiązane są też z wierszem

Mój rodowód – sprawnie omówionym przez moskiewskiego badacza. Artykuł Piotra Zaborowa (Sankt Petersburg) pozwala zapoznać się z działalnością Louisa Laloya (1874-1944) – wybitnego francuskiego uczonego, znawcy muzyki, starożytnej poezji, dramatu i filozofii, twórcy sztuk i esejów, krytyka i popularyzatora kultury rosyjskiej (Musorgski, Strawiński, Rimski-Korsakow, balet Diagilewa, sztuki Andrejewa). Interesujący artykuł o literaturoznawcy Eugeniuszu Pietuchowie (1863-1948) wyszedł spod pióra Aleksandra Karpowa z Sankt Petersburga. Oparty na materiałach archiwalnych i wspomnieniach Pietuchowa dostarcza wiedzy o trudnej jego drodze życiowej i dorobku badawczym. Nie przemilczano jego współpracy z białymi w trakcie wojny domowej, z Niemcami podczas okupacji Krymu w okresie II wojny światowej. Nawiązując do *Seminarium Puszkina*, Olga Kafanowa (Sankt Petersburg) dokonuje zestawienia porównawczego *Dubrowskiego* Puszkina z francuskim przekładem Iwana Turgieniewa, eksponując prace tłumacza nad odtworzeniem realiów rosyjskich. Mało zbadany poemat Puszkina *Angelo* bierze na swój warsztat badawczy Siergiej Kibalnik (Sankt Petersburg). Omawia jego genezę, związki ze sztuką Szekspira, historią odejścia Aleksandra I, paralele bohatera poematu z Mikołajem I. Wnikliwe ustalenia na podstawie *Dziennika* Puszkina są przekonujące. Anatol Kułagin (Kołomna) omawia motyw *Spadła dwunasta...* w poezji Majakowskiego, Anczarowa i Wysockiego, bo przecież Frizman piosence autorskiej poświęcił dwie rozprawy o Galiczu i Kimie. Kaługin analizuje motyw od inicjatora pieśni autorskiej (Anczarow), od jego *Cyganecki*, poprzez *Obłok w spodniach* czołowego futurysty rosyjskiego i motywy kaźni u Wysockiego. Analizy należą do udanych. Bardzo fachowy, specjalistyczny artykuł o wersyfikacji i rytmice czterostopowca jambicznego i trocheicznego u symbolisty Jurgisa Bałtruszajtisa zamieszcza Michaił Łotman (Tartu). Dorobek litewsko-rosyjskiego poety dostarcza wdzięcznego materiału do ważnych ustaleń o bliskości tych miar metrycznych w dwóch, jakże odmiennych, językach. Jurij Mann (Moskwa) w swoim artykule koncentruje się na stylu Gogola, chwycie hiperbolizacji i jej odmianach w *Sznelu*, *Staroświeckich ziemianach*, a Larysa Najdicz (Jerozolima) prezentuje dokończony przez nią tekst zmarłego ojca Eryka, nawiązujący do ustaleń Frizmana w rozprawie o Żydach w literaturze rosyjskiej, poświęcony tematyce żydowskiej u Lermontowa. Ustala związki wielkiego romantyka rosyjskiego z Goethem, bierze pod uwagę dramaty *Hiszpanie i Maskarada* oraz poemat *Saszka* – na podstawie którego prowadzi polemikę z Frizmanem. Abram Reitblat (Moskwa) w swoim szkicu koncentruje się na kontekście listu Bułharyna do Iwana Liprandi – agenta wywiadu, pisarza i pamiętnikarza. Dokumentuje on erudycję badacza pracującego na materiałach archiwalnych. Mało przystaje do zawartości tomu, poświęconego przecież klasykowi literaturoznawstwa rosyjskiego, artykuł Michaiła Stroganowa (Moskwa) o typologii dewiacji i ujęciu inwalidztwa w kulturze europejskiej. Autor nawiązuje do postaci człowieka chorego u Lermontowa, Tołstoja, odnajduje inwalidów u Puszkina, głuchoniemych w prozie i malarstwie europejskim. Bogaty w pokaźną literaturę przedmiotu ogromny artykuł nie współgra ze zbiorem, trudno oprzeć się wrażeniu braku powiązania z naukowymi zainteresowaniami Frizmana. Władimir Hazan (Jerozolima) prezentuje profesjonalnie „zrobiony” szkic poświęcony wierszowym parodiom i epigra-

matom emigracyjnej poezji Gingera, Knuta, Prismanowej. Wnikamy w tajniki życia literackiego emigracji rosyjskiej.

Kilku autorów opisuje swoje kontakty z Frizmanem (m.in. Oksana Kozorog z Charkowa), które poszerzają wiedzę o codziennym życiu uczonego, odpoczynku i nieprzeciętnej aktywności naukowo-edytorskiej. Memuarystyczny charakter ma też szkic Lilii Kornijewej (Charków) – przyjaciółki i współpracownicy zmarłego w 83 roku życia uczonego. Autorka uzasadnia 20 tez o tym wspaniałym człowieku, wskazując m.in. iż był badaczem światowego formatu, miał kontakty z wieloma znanymi literaturoznawcami, umiał skojarzyć sytuację spotykanych ludzi z cytatem literackim, był miłośnikiem teatru i jego historii, był świetnym historykiem i interesował się polityką, był wrogiem pseudonaukowości, chronił pamięć o swoich nauczycielach, wspierał młodych adeptów nauki, był zawsze otwarty na kontakt z rozmówcami, był wymagający wobec siebie i podopiecznych, kochał pływanie, był nonkonformistą, był oddanym przyjacielem, pisał pochwalne listy, kochał Charków. Ta charakterystyka Profesora w pełni określa postawę uczonego i człowieka. Zamyka tę udaną edycję szkic Dymitra Burago (Kijów) o kontaktach z Frizmanem od najmłodszych lat w domu rodzinnym, na konferencjach naukowych, w wydawnictwie, które ogłosiło też jego prace o Kimie, literaturoznawcach rosyjskich, France i Korżawinie.

Rekapitułując, tom poświęcony pamięci Leonida Frizmana ujawnia ogrom dorobku naukowego uczonego, przybliża osobowość wspaniałego człowieka, jego losy, kontakty badawcze i przyjacielskie. Wspomnienia jego uczniów, przyjaciół i ich nowe prace wskazują ślady literaturoznawczych inspiracji dziełem renomowanego uczonego. Pokażna objętościowo i materiałowo książka syntetyzuje teksty typowo memuarystyczne z arcyciekawymi, napisanymi na wysokim poziomie merytorycznym artykułami, pozwalającymi istotnie wzbogacić wiedzę o prezentowanych problemach. Jest różnorodna tematycznie i metodologicznie, przybliża interesujące informacje o naukowych zainteresowania wybitnego badacza.

Kazimierz Prus

Uniwersytet Rzeszowski